

~~После~~
~~ОСНОВНИ~~ ~~ОД~~ ~~ЈЕДНОГ~~ ~~КРИТИЧАРА~~

Ка проблему Критичара

Депаша се, а међу ~~се~~ обичним и међу ви-

соко изузетним људима, да неко ради посао тамо где није сасвим на свом ме-
сту. Недавно је умро Пол Суде, истакнути француски књижевни критичар, ко-
ји је својим писањем и личним држањем изазивао мно^{во} дебате и гласа. Он
је имао част да припада светској познатој династији критичара великог ~~фран-~~
француског листа Тана. Тај критичар чинио је на нас утисак, и то одувек,
да, дужан или недужан, ради не на сасвим правом месту свога позива. ~~Да~~ чо-
век дође на место за које није, депаша се некада по личној амбицији, ~~тако~~
некада ~~утицајем~~ околиности, некада несрећним случајем. Није пријатно ни да
мо радити на таквом месту, човек је стално у неком процесу самоодбране,
према себи и према људима. У таквој ситуацији, неки људи увиде свој слу-
чај, прегну, ^(а даје се...) ~~се~~ дорађују са ~~други~~, баце се свом енергијом на вентилу за-
стрававања и владања, стварају по сваку цену ауторитет. Трећи, поред низа
привлачних особина, носе један мањак који постаје кобан само због то-
га што је личност заузела не сасвим право ^{своје} место, ~~како~~ Целокупан рад
ових последица, иако од вредности, и трудан и добронамеран, може ипак оста-
ти у неку руку стерилисан, ~~и~~ усмрт. Амбицијатих људи оправдана је, и опет је
трагична. По речима старог Латина:

----- sanguine sudent
Angustum per iter instanti ambitionis.

"Крваво се зноје пробијајући се по уској путу амбиције".

Пол Суде, са ниском ванредних способно-
сти, био је љицен мавте. Ако би неко тардио да ~~ју~~ је имао, ми бисмо запи-
тали: где? да му је била у глави, видела би се у ономе што је писао. да ~~ју~~
је имао у души, видела би се у животу. Ретко сух је био тај живот: ника^д
да вада писци некролога нису били у већој неприлици да из покојниковог
живота испричају нешто дирљиво, жалосно, или смешно. Од коб^{ног} недостат-
ка мавте долазило је код Суде-а ^(не само његов) жестоки, ^{са} свирепи рационали-
зам, у коме којег је вређао, у коме којег се позавадио са пола живог и пола
мртвог књижевног света. Од недостатка мавте, нама се тако чини, долазила
је и врста недовољне интелектуалне радножарности, врсте недовољне учености
Судејеве, кад се узме у обзир врло високо место са којег је ~~омишљао~~ књи-
жевне судове ^и оцене. ~~Не~~ може се рећи да је Суде био недовољно маран

Судејева признања или због целе физиогномије рада и човека, нама је чешће долазила на ум мисао: да би Дов Суде, место на позицији критичара у Тану, био на несправљено бољој ^{поз}позицији као један од оних познатих типова напредно способних и ђутих братара-професора класичне литературе на некој од чувених француских катедара ~~за~~ за ту струку. Што Суде није веровао у Бога, и што је много волео жене, ништа не би марило. Једна од неких црта католичке цркве у томе је, што она прима у своје крило и помаже све даровите без резерве, а сама ^{пала}борине да прикрије ^{дешетку}грех свога питомца, надајући се наравно да ће ^{пре}пре или после довести своје дете до умишљености, у чему уосталом врло често и успева. А ако и до краја не успе, она ћути и грци хришћански ^{ана}заскуг свога питомца се користи и бележи их у своју историју, а ^{на}већ ко ће у Бога измолити спас за подмињалу душу... Ово је билатингвезија; а што смо хтели рећи ^{мо}је следеће: Суде као професор латинског језика и књижевности, онако како их предају братри имао би прилике да увек с ~~не~~ правом коришћу ради оно што ради, ^{само}што је умео и волео: да кује ~~не~~ једну ^улогику која је већ хиљадама пута прекована; да ^{на}глашава, по свима правилима ^{на}рационалне естетике, једну литературу у којој су и стихове писали мудреци и научници имајући у главама таблице силогизма; да тумачи једну књижевност гордо паметну, ~~и~~ један језик који је сам собом математика и логика, и да ~~на~~ се одушевљава над текстовима који су добрим делом чина уметност оптуживања, доказивања, суда и осуђивања. Не би Суде био на правом месту да су му као професору дали катедру грчке књижевности. Грци су умели све да разумеју, и зато да се свему прилагоде. Грци никада нису били непомирани. Пре Француза ^{Стари}Грци су били жезерозни. Узимали су у обзир истините, темпераменте, свако осећање и чежу за лепотом. Дужност, дисциплину, правило умели су у приликама ^{примећујући} ~~за~~ за љубав неког срећног расположења, неке финесе, неке чари, невог великог или оригиналног геста. Диотох Фране јерног свог комедијаша што се прерадио пред икоком најне боље, ^{научно}научно од Грка.

У своме раду — критика модерне и савремене књижевности — Суде до краја није напустио једну методу, методу која није била грчка. Није умео прешутати, прескочити, опростити, насмејати се место ђутити ~~се~~ се. Суде је имао само једну врсту разумевања ствари. А Грци су и у филозофији набогавали једнолично разумевање ствари. Али да оставимо Грке и да останемо у области Судеју блиске и драге, Цицерон је у ^{само} ~~једно~~ једном

својим званичним беседама ~~на~~^{знао} више војети и жалити оно што оптужује, не-
го Суде у критикама на романи и стихове. Суде је неговао^{јигу} уопорно једнолико
разумевање ствари. Слабости писаца су га узели само драмиче. Рђаву књигу
је^{био} полицијски гонио. Ресумае он је често имао право, али је уласно зикао
да има право. И са чудним задовољстаа је градио себи непријатеље. Чини
ло ~~чуде~~ да ствар добија ако се ~~своје~~^{своје} одужи ако настане ~~буква~~^{буква} у целом
накљеном Паризу, ~~ако~~ критичар не боји критичара. ~~И~~ и зато, ако је
био удареи, ударао је још јаче. Суде је мислио да ауторитет пре свега од
тога живи. Варао се.

Над Судејевим радом човек осети врлодређено:
да критичар мора имати истородних црта са талентима које критикује. На-
равно, критичарски варираних, али истородних црта. Критичар и приповедач,
на пример, то није хиерархија, то су само разне функције у истој области.
~~Ако је~~ Ако је, рачуна тој једне литературе романтизам, ~~опасно~~ опасно
још ^{је} архивски критичар, ^{на} њивен сваког сатрепера са мицама инструмента на
којем је и сам мица. Опасни је уопште да критичар буде противнички трез-
вен као државни тужилац, ^и истинскоукиа као главни контролор при инвентари-
сању. Сент-Без, у студији о Патобриану, имао је једног много ради-
оналног критичара. То је познати писац ¹⁹ века, опат Морле, (Morellet; a
Boulay de la Meuse Nords-lu.) Ако човек прелиста текстове Морлеа појача му се
горе истажута мишљења о критичару. Опат Морле није био кова пакети, напро-
тив, али је био дрзак као даска. Он је могао судити о многим стварима, али
је ипак морао остати критичар специјалан. О месечинама, на пример, ^а Морле
сасвим сигурно није имао права да пише са претензијом да ће имати право.
А нарочито о месечини једног Патобриана, коме је то била струја од детина-
стаа до дубоке старости. У једном писму Патобрианову, Жуберу, стоји: "Да
месец ^(није био случајно) стварно присутан, осећам да бих га ја ипак ставио
у ово писмо." При чему се код Патобриана још увек не зна да ли месец је-
сте ~~или~~ или није оно с мица, али је то савршено свеједно у романтици. Ако
сад неки критичар романтичне литературе није ни толико романтичан да може
поднети једну Патобрианову месечнику, он је изгубио партију. Пох Суде, нарав-
но, није абе Морле. Он је други човек из сасвим других времена и прилика,
али је и он губио партије кад је много настојао на апсурдима естетике, ли-
рике, разних модернизма. Дакле да има врловажних естетизама, и врло глу-
пих месечина и у наше време, и да има тако апсурдних поезија, да је сувишна

и светска vlast mora o njima da vodi računa, pa mora i kritika. U ljudskom delanju, kao i u prirodi, dolaze i neloogične i kažnane pojave, i dolaze po njenoj nužnosti. Logika i progres nisu stalni zakoni razvoja i reda, i njevi se sukobljavaju, poriču, nište. Društvo i umetnost su ponekad u rukama nemoćnih. I onda tu nemoć vala ne samo razumeti, nego prolažno i prilagoditi joj se. I kritika mora naći načini za to. Naravno, pravi način, oprezan i prolazan. ~~Kritika~~ Kritika ^{ne} sme nikada prilagođavati napitu-lacijom, ali ona mora takođe čekati da se neloogika i kažnane makne s mesta, i potече sama kuda joj je nedinični tok. U nezgodna vremena, kritika mora više interpretirati nego suho konstatovati. Sude, ~~ko~~ kao stari Rimljani na forumu, voleo ^{su} suhu konstataciju, ~~ko~~ savremenik Sudejev, kritičar E. Kalu, ima onu drugu, drastičnu i plemenitu osobinu kritičara: interpretaciju. Njegove interpretacije su ponekad muzički blage i modu-lirane, bez ikjedne jasne konstatacije izrekom. Ali su sve konstatacije skrivene u notizimima. I kad nezdrava stvar sama od sebe krene s mesta ^{su} Kalu izvadi ~~svoje~~ konstatacije iz neke svoje kritičke napisane godinama ranije. Svi su ostali ^{su} pisci se sam okrenuo od onoga što je prošlo, i što je uzalud i postoјalo. Kalu уме rastužiti se, razaliti, obrniti glavu pred nevoljama, slabostima, ^{ne} uspesima, slabostima uspesima koji boleđa se nisu ni rodili. Kalu je tip rastuženog racionalista, ^{ko} ~~to~~ je beznačajno sukob u pojmovima, ali to je tip u stvarnom svetu i u kritici. Sude, latinski strogi racionalist, nije taj tip priznavao ili ga čak nije ni "konstatovao".

~~Nikad nije priznavao taj tip~~

^ZMeđutim, taj tip je još i latinski tip, i to klasično latinski tip. Sjajni reprezentant mu je niko manji od velikog pesnika Lukrecija, pesnika koji je bio ujedno veliki racionalist, naučnik i skeptic. Lukrecije nije verovao u Boga stvoritelja; audio je stranu nesaarшеност материјалног света, kako ga je u стиховима divno opisao i objasnio; odriцао je бесmrtnost duše диалектиком која je Sudeja морала одушевљавати. Ali je svoja дефинитивна убеђења, ~~ko~~ боље рећи своја одрицања и своју критику ~~ko~~ са духом самртно тужном. Са свима својим рационалним констатацијама, Lukrecije je bio duboko жаостан што je svet тако несааршен да je немогуће веровати да га je божаство створило. Eто тај велики рационалист претставља чак врсту тужно идеалистичког система! Који божаствени рационалист, тај Lukrecije! Поет који je божаство откинуо од свега човечног, ~~ko~~

jer je "tanana priroda božanskog daleko udaljenai od zapazanja ^{čini} duha / intelekta /,...ne može dodirnuti ništa od onoga što mi zapazamo: biće nedodirljivo ne dodiruje" — *Tangere enim non tangit, si tangi non licet ipsum.* ¹⁹⁷⁸ Ali je Poul Суде ипак доста читао своје латине, и свога Лукреција? Уесте. Само Лукреције је имао у изобиљу оно ~~не, јер~~ ~~не, јер~~ ~~не, јер~~ једно што је кобно недостајало Судеју.

У сиремах Суде. Као сви ми, и он је морао једнога часа у животу, по закону ~~не~~ Бога кога је одрицао, окусио оно оружје којим се сам служио над другима: окусио је критику која је вега, Судеја, нагнала да ућути као камен. Пoul Валери, чију је прозу Суде високо ценио, / али поезију имао храбрости да одрече /, пишући по сирти Суде-а о њему, прича да је некако пред катастрофу седео са Судејем у разговору, и одједаред му дубоко искрено казао: како је одвике много непријатеља себи однеговао, како је то сметало да побере све што је по заслугама требао да побере. Суде, који нарочито није остајао дужан кад му се помену "непријатељи", ћутао је као заливен, "тузан" / Валеријева реч /, оборених очију. Можда у неком предосећању, можда по некој тренутној вишој увиђајности. Учинио је затим Суде још један крупан уступак. Тестаментарно његово наређење, не знамо да ли издавањ или одскока, гласило је: ако умре пре брата, који је сасветеник, да буде сахрањен по свима прописима цркве како би му брат могао ићи за погребом. *Esse homo.* То је човек, и то је још један доказ више да у сваком човеку има човек. Јма, није се Суде бојао непријатеља, и није га болоо бол брата због његова атеизма. Пред смрт, замало је што има много непријатеља, бојао се братоубиства бога, и ко зна шта је још у души ^{Мож} могао и помислити. Као сви људи, а нарочито људи високих способности и високог ^{Мож} позн. ва Суде није могао умрети пре него што се укрсти са религиозном истином ^{и смисао је све хришћанске} ^{најдирљивије} да слабости и нереди и заблуде, пролазе, да се ~~не~~ растварају већ узмите ^{укуп} ним различавањем о њима ~~не~~ великих људи, да се губе у последњим циљевима света.

З Суде није био хармоничан. / Тај гладатор, кажу, бивао је до непријатне комике понизан пред женама ако су ^{свађале} ~~не~~ контесе и баро ~~не~~ нице. / Ауторитет ^{не} његов је стојао, али се увек чинио некакo нелегитиман. Зашто? Нехармоничан човек, као ауторитет, не може уживати много послушности. А без послушности, ауторитет је привидан. ~~Познати Суде је био~~ Суде се потврдио на месту на којем је стајао; крму из руку није испуштао;

златно је; прочуо се; имао врсту славе; али он можда ипак није био на
правом свом месту. Или је сва трагедија у томе што није био хармоничан
дух? ~~Л~~ Свакако је кепак и бољи од човека Судаја. Тај рад не
моћи бити правилно оцењен онда кад личност критичара није сасвим, кад та
дан ~~се~~ још неуклоњива чињеница крене сама са свога места ^упрође.

Београд, 20. 11. 1918

L Или је овај наш Архив, тог утицаја наметан Судијева
текстови, сличан Архиву Судаја? Рад Судијева